

Hynek Jeřábek: *Paul Lazarsfeld and the Origins of Communications Research*. London: Routledge, 2017, 146 pp.

Paul Lazarsfeld is recognized today as one of the pioneering sociologists to research mass communication, and as such, as one who played a significant role in the shaping of communication studies as we know them today. For this reason, Professor Jerabek's publication, *Paul Lazarsfeld and the Origins of Communications Research*, is an important addition to the existing body of work on Lazarsfeld. Jerabek's monograph was originally written in Czech in 1997, when the author was studying the archives of the University of Konstanz. However, its recent publication in English not only makes this valuable study available to a much wider readership, it also gives the opportunity to reassess and evaluate Lazarsfeld's role in shaping communication studies, which emerged in the first half of the 20th century.

Focusing on the earlier part of Lazarsfeld's career, Jerabek's studies, among other topics, Lazarsfeld's initial intellectual influences and the context of his communication studies, his first radio studies in Austria and the US, as well as later studies from the period of World War II and shortly after (chapters two, three, four, and seven). In addition, chapter five is dedicated to two noteworthy studies conducted by Lazarsfeld's colleagues and an evaluation of Lazarsfeld's role in them, and chapter seven discusses related communication studies on daily perceptions of the media, such as radio listeners' habits and readers' relations to newspapers, as well as the character and role of influential figures in shaping local communities' opinions. By focusing on the formative years of communication studies, Jerabek is able to illuminate the theoretical and intellectual origins of Lazarsfeld's thought, trace their development over time and in different work environment (in Austria and in several places in the US), and evaluate Lazarsfeld's intellectual, methodological, and personal influence on the field of communications research.

According to Jerabek, Lazarsfeld's greatest contribution to communication studies was as

a teacher and educator (p. 6). For this reason, the monograph studies first of all the shaping of Lazarsfeld's own attitude to science, his role in forming research centers, and finally it reviews studies conducted by his colleagues and students. Focusing on these aspects enables Jerabek to assess the extent of Lazarsfeld's influence on the formation of communication studies. Lazarsfeld's greatest influence as a sociologist in general, and in the field of communication studies in particular, lies in six aspects: 1. He founded and successfully directed four research institutes (one in Vienna and three in the US); 2. At these institutes he "developed a sociological research system in the form of a workshop" (p. 133) – a framework through which he was able to instruct and supervise younger colleagues; 3. Lazarsfeld advanced the participation of junior colleagues in actual research, thereby affording them the opportunity to gain practical research experience; 4. He combined commercial and academic research with the triple intent of acquiring funds, progressing the development of sociology as an academic field, and ensuring that studies will produce practical results; 5. He developed sociological methodology in the areas of data collection, conceptualization, modeling social phenomenon, as well as tools for data analysis; 6. He encouraged interdisciplinary cooperation of researchers from various fields and with different specializations, as well as the use of a wide array of research techniques, both quantitative and qualitative.

What all these points seem to have in common is a systematically open approach to research, which defies rigid borders between disciplines, academic, political, and commercial fields, and social hierarchy. It is interesting to see how this interdisciplinary approach originated quite early in Lazarsfeld's intellectual development and therefore it deserves special attention. Jerabek traces Lazarsfeld's predilection for hybrid thinking and action all the way back to Lazarsfeld's formative years in Vienna. Lazarsfeld himself testified to this early influence when he said, "my background was politics and mathematics and a European humanistic training" (p. 7). Lazarsfeld's parents were also responsible for his interdisciplinary tendency: whereas his

father was a lawyer, his mother, Sophie Lazarsfeld, was an Adlerian therapist, and their household often teemed with Jewish, intellectual, social democrat friends. Lazarsfeld was influenced by the unusual combination of Marxist, social-democratic political ideals on the one hand, and Adler's individual psychology, on the other, a synthesis he attempted to implement as an educational tool in youth camps he organized at the age of 23. This synthesis of sociology and psychology perhaps prefigures Lazarsfeld's characteristic employment of both quantitative and qualitative research technique, a combination which he would retain and pass forward to his students. An additional source of influence, which ultimately prevailed over Marx's and Adler's was Karl and Charlotta Bühler's developmental psychology. The involvement with the Böhlers, which culminated, among other things, in Lazarsfeld's first publication *Youth and Occupation* (co-written with Charlotta Bühler), also marked the beginning of Lazarsfeld's academic sociological research (notwithstanding that he earned his degree in applied mathematics) (p. 10). However, even in his early academic research Lazarsfeld resisted the restrictions of the academia, and sought the cooperation of external factors, such as economists, company directors, industrialists, and other market leaders. This cooperation was, at least initially, pursued for economic motives, but it became a staple of Lazarsfeld's work, which he would impart to his colleagues and students (p. 135). In fact, Lazarsfeld brought not only external resources and partners to the academy, but he was also one of the first to use empirical research *within* the academy, uncommon in the extremely theoretical environment of the 1930s academy, thereby shaping and influencing this developing field. Another characteristic of Lazarsfeld's work which Jerabek traces to these formative years, is the importance Lazarsfeld found in working in large teams which consisted both of junior researchers, as well as a large proportion of women, the most well-known being Herta Herzog, who also became Lazarsfeld's wife, at a time when such a principle was far from obvious. Finally, a more formal manifestation of Lazarsfeld's idiosyncratic attitude can be found

in his self-description as a "social psychologist" (p. 3).

Proof of Lazarsfeld's enduring interdisciplinary approach Jerabek finds in the third Radio Research Yearbook (1949) in which Lazarsfeld and Frank Stanton formulated principles of wider validity which guided both Lazarsfeld and his school in the last 20 years of his work in communication research (p. 130). These include the emphasis on the benefits of combining statistical knowledge, laboratory experiment findings, analytic psychologist observations, and sociologist's interpretations, in addition to the conviction that "the most useful results stem from the combination of quantitative and qualitative approaches" (*ibid.*).

In order to establish Lazarsfeld's importance and influence as a communication research scientist, Jerabek devotes chapter five to reviewing two studies conducted by colleagues of Lazarsfeld at the Princeton Radio Research Project: a research on the public panic that followed Orson Welle's radio broadcast of *The War of the Worlds* (by Hadley Cantril, Herta Herzog, and Hazel Gaudet), and a study of mass persuasion, following the successful sale of war bonds following a full day broadcast by popular radio announcer Kate Smith (by Robert K. Merton). According to Jerabek, while Lazarsfeld did not actually prepare these studies, he initiated and financed them, and was involved in both to a varying degree (pp. 81–82). Jerabek presents two clear instances in which Lazarsfeld contributed to the public panic research: in the first case he suggested that the reason Welles received an overwhelming number of positive letters from listeners following the broadcast, was that negative letters were sent to Federal Communications Commission; in the second case Lazarsfeld influenced the research by suggesting that what was puzzling in the event, and should therefore be clarified by the research, was not that people got scared by the broadcast, but that they weren't able to verify that its authenticity (pp. 89–90). These two instances are interesting not only because they provide an insight into Lazarsfeld's thought process, but also because they emphasize Lazarsfeld's ability to rephrase research questions and thereby reach

more meaningful research conclusions. Lazarsfeld's contribution to the war bonds research, however, is more ambiguous, although Jerabek makes it clear that Lazarsfeld at least came up with the idea the study.

Lazarsfeld's contribution is in no way limited to his role as educator. As Jerabek demonstrates, through the research centers he founded Lazarsfeld played a central role in advancing social-empirical sociology at a time when theoretical sociology was the dominant school. The lack of attention empirical sociology suffered required scientists such as Lazarsfeld to develop methodologies, research manuals, and data processing techniques, to train research teams, and procure funds from external sources at a time when neither the academy nor the state would allot funds for such research (p. 132).

In conclusion, *Paul Lazarsfeld and the Origins of Communications Research* is an interesting work which provides meaningful insights into the personal and professional contributions of Paul Lazarsfeld to the emerging field of communications study. Jerabek's work will be useful to non-Czech speaking researchers who are interested both in the history of 20th century sociology and communications research, but also to those studying Lazarsfeld's life and his psychological and social background. On a wider scale, it provides interesting insights into the early formation of a field of studies in the 20th century, as well as into the ways in which communication research can help us understand the role of mass communication and media in contemporary society.

Adam Coman

DOI: 10.14712/23363525.2019.10

Jan Štemberk: *Pěšky, na lyžích, na kole, lodí či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945–1968*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017, 281 s.

Na přelomu zimy a jara 2018 spatřila světlo světa kniha dnes již jednoho z klíčových tuzemských odborníků na moderní a soudobé dějiny cestovního ruchu, Jana Štemberka. Autor, jinak

absolvent oborů historie a slovenistika na Filozofické fakultě a také oboru právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, již dlouhá léta působí na Vysoké škole obchodní v Praze a též na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, v roce 2011 se habilitoval na FF UK v oboru hospodářských a sociálních dějin a od roku 2017 je jeho působištěm také Pracoviště historické sociologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Ve své nejnovější publikaci autor, taktéž specialista na dějiny dopravy, navazuje na svá předešlá a časem systematicky postupující bádání o dějinách cestovního ruchu a to zejména období tzv. první československé republiky (srovnej: *Fenomén cestovního ruchu. Limity a možnosti cestovního ruchu v meziválečném Československu*, 2009). Zároveň se ovšem opírá o své pilotní sondy do problematiky transformace některých segmentů sféry cestovního ruchu v období první světové války a také po jejím skončení, a to včetně dějin turistiky. V kontextu dosavadního bádání jak historiografie tuzemské, tak i zahraniční, je další knižní přírůstek na téma s důrazem na dějiny organizované turistiky možné jen přivítat, neboť dosavadní souborný zájem o problematiku soudobých dějin české a česko(-)slovenské turistiky a jejích dobových aktérů byl spíše okrajový, případně byl alternován pouze výstupy regionálního zaměření. Co do metodologického vymezení se Štemberkova práce pohybuje na pomezí politických, hospodářských, sociálních a dílem též kulturních dějin, a to v poměrně dlouhém časovém horizontu více než dvou „po-druhoválečných“ desetiletí. Tato značně rozkročená perspektiva klade na autora obrovské nároky na detailní znalost problematiky, ale také schopnost tu více, tu méně provázaných tématech srozumitelně pojednat na pozadí dobového kontextu a zároveň na relativně omezeném textovém rozsahu. To se podle mého soudu autorovi vzhledem k jeho historicko-právní specializaci a především díky jeho bohatým zkušenostem s podobně koncipovaným typem monografických i kolektivních prací úspěšně daří.

Mezi hlavní přednosti recenzované publikace patří především fakt, že její autor se v hojné míře snaží těžit z bohatství široké palety

more meaningful research conclusions. Lazarsfeld's contribution to the war bonds research, however, is more ambiguous, although Jerabek makes it clear that Lazarsfeld at least came up with the idea the study.

Lazarsfeld's contribution is in no way limited to his role as educator. As Jerabek demonstrates, through the research centers he founded Lazarsfeld played a central role in advancing social-empirical sociology at a time when theoretical sociology was the dominant school. The lack of attention empirical sociology suffered required scientists such as Lazarsfeld to develop methodologies, research manuals, and data processing techniques, to train research teams, and procure funds from external sources at a time when neither the academy nor the state would allot funds for such research (p. 132).

In conclusion, *Paul Lazarsfeld and the Origins of Communications Research* is an interesting work which provides meaningful insights into the personal and professional contributions of Paul Lazarsfeld to the emerging field of communications study. Jerabek's work will be useful to non-Czech speaking researchers who are interested both in the history of 20th century sociology and communications research, but also to those studying Lazarsfeld's life and his psychological and social background. On a wider scale, it provides interesting insights into the early formation of a field of studies in the 20th century, as well as into the ways in which communication research can help us understand the role of mass communication and media in contemporary society.

Adam Coman

DOI: 10.14712/23363525.2019.10

Jan Štemberk: *Pěšky, na lyžích, na kole, lodí či autem. K dějinám československé turistiky v letech 1945–1968.* Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017, 281 s.

Na přelomu zimy a jara 2018 spatřila světlo světa kniha dnes již jednoho z klíčových tuzemských odborníků na moderní a soudobé dějiny cestovního ruchu, Jana Štemberka. Autor, jinak

absolvent oborů historie a slovenistika na Filozofické fakultě a také oboru právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, již dlouhá léta působí na Vysoké škole obchodní v Praze a též na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, v roce 2011 se habilitoval na FF UK v oboru hospodářských a sociálních dějin a od roku 2017 je jeho působištěm také Pracoviště historické sociologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Ve své nejnovější publikaci autor, taktéž specialista na dějiny dopravy, navazuje na svá předešlá a časem systematicky postupující bádání o dějinách cestovního ruchu a to zejména období tzv. první československé republiky (srovnej: *Fenomén cestovního ruchu. Limity a možnosti cestovního ruchu v meziválečném Československu*, 2009). Zároveň se ovšem opírá o své pilotní sondy do problematiky transformace některých segmentů sféry cestovního ruchu v období první světové války a také po jejím skončení, a to včetně dějin turistiky. V kontextu dosavadního bádání jak historiografie tuzemské, tak i zahraniční, je další knižní přírůstek na téma s důrazem na dějiny organizované turistiky možné jen přivítat, neboť dosavadní souborný zájem o problematiku soudobých dějin české a česko(-)slovenské turistiky a jejích dobových aktérů byl spíše okrajový, případně byl alternován pouze výstupy regionálního zaměření. Co do metodologického vymezení se Štemberkova práce pohybuje na pomezí politických, hospodářských, sociálních a dílem též kulturních dějin, a to v poměrně dlouhém časovém horizontu více než dvou „po-druhoválečných“ desetiletí. Tato značně rozkročená perspektiva klade na autora obrovské nároky na detailní znalost problematiky, ale také schopnost tu více, tu méně provázaných tématech srozumitelně pojednat na pozadí dobového kontextu a zároveň na relativně omezeném textovém rozsahu. To se podle mého soudu autorovi vzhledem k jeho historicko-právní specializaci a především díky jeho bohatým zkušenostem s podobně koncipovaným typem monografických i kolektivních prací úspěšně daří.

Mezi hlavní přednosti recenzované publikace patří především fakt, že její autor se v hojně míře snaží těžit z bohatství široké palety

archivních pramenů, a to nejen celostátní, ale také regionální a místní provenience. Z nejmý- značnějších fondů, jež byly historičkami a historiky soudobých dějin využívány buď v menší míře, nebo byly autorem využity vůbec poprvé, je možné jmenovat například fondy spolků a turistických a tělovýchovných organizací, jako byly Klub československých turistů, Československá obec turistická, Československá obec sokolská, Československý tělovýchovný svaz nebo Československý svaz tělesné výchovy, případně pak Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport, jež byl po část sledovaného období fakticky zastřešujícím orgánem turistického hnutí. Je nutné ocenit, že absenci některých „ústředních“ fondů těchto organizací v Národním archivu v Praze (z důvodu nedochovanosti) se autor snaží velmi úspěšně nahradit badáním ve fondech jejich regionálních poboček a podřízených organizačních struktur, jež jsou uchovávány ve státních oblastních a okresních archivech (např. Státní oblastní archiv Praha, Zámorský, Zemský archiv Opava, Moravský zemský archiv Brno, Státní okresní archiv v Karviné či v Českých Budějovicích). Jako nezbytný korektiv a rámec mu pak slouží materiály vládní a ministerské provenience a také ústředních orgánů KSČ, jež na danou problematiku zejména po roce 1948 také uplatňovala svůj vliv. Vedle sledování českého rozměru problematiky (jež bývá v mnoha pracích o dějinách Československa po roce 1945 vydáván za „československý“), těží také ze znalostí centrálních fondů slovenských, a to zejména centrální provenience uložených ve Slovenském národním archivu (jako je např. Úrad predsedníctva Sboru povereníkov, vybraná proveniencie, Slovenský výbor telesnej výchovy a športu, Výbor SNR pre cestovný ruch). Dalším doplňkovým pramenem pak jsou tištěné sborníky z turistických srazů, dobové časopisy s turistickým zaměřením a také elektronické zdroje (zejména normativní povahy) ze společné Česko-slovenské parlamentní digitální knihovny. Pro rámcové postižení a místy i dokreslení dějinného koloritu vývoje turistiky a jejích organizačních forem a praktické náplně pak autorovi slouží také reprezentativní soubor dobové teoreticko-metodologické a instrukčně-metodické literatury, a to jak

domácí, tak i zahraniční (zejména sovětské) provenience.

Tento pestrý (a co do množství velmi úctyhodný) soubor pramenů tak vcelku dává autorovi možnost vhodně postihnout jak jednotlivé trend typické pro poválečnou českou a slovenskou turistiku. V první řadě autor velmi plasticky popisuje na pozadí dvaceti let zejména posun tuzemské turistiky od „nezávodivé formy chůze“ úzce spjaté s osvětově-poznávacím charakterem a navázáním na výdělečný cestovní ruch, k soutěžně-branné turistice jdoucí ve stopách sovětské „fyskultury“ a konečně postupný návrat k „novým formám se starým obsahem“ (tj. opětovně převážení původního pojetí ovšem v „socialistickém“ pojetí). Tento „ideově-charakterový“ posun se autorovi daří skloubit s vylíčením proměn a transformací zainteresovaných institucionálních aktérů, jdoucí od poválečného oživení turistiky jako spolkové činnosti, přes snahu o její centralizaci, „kolektivizaci“ a postátnění typickou zejména pro první polovinu padesátých let, až po její opětovnou decentralizaci a také větší míry přizpůsobování se individualizujícím formám trávení znatelnou od konce let padesátých a zejména v letech šedesátých.

Struktura práce kombinuje popis koncipovaný na základě chronologické linie, jež jsou průběžně doplňovány hlubšími exkurzy do dílčích tematických celků relevantních pro dané období. Vedle úvodního exkurzu do problematiky let 1945 až 1948 se tak kniha fakticky skládá ze dvou větších chronologicky vymezených částí. Část první spočívá v charakteristice dění v oblasti turistiky zhruba mezi lety 1948 až 1956 (s názvem „Turistika pod dohledem Státního úřadu pro tělesnou výchovu a sport“) a mezi dílčími tématy je zde popsána zejména organizační struktura turistiky, podob organizované turistiky a turistiky mládeže, nejmýznačnějších hospodářských jednotek turistiky (družstva a podniku Vzlet a posléze národního podniku Turista), nástinu ubytovacích a stravovacích služeb, dopravních aspektů nebo problematiky turistických map a značení. Druhá část knihy se zaměřuje zhruba na léta 1956 až 1968 („Turistika pod praporem Československého svazu tělesné výchovy“) a čtenáři a čtenářky se vedle

již zmiňovaných témat mohou navíc seznámit také s nástinem dějin mezinárodní turistiky, jež se stále více začínala rozvíjet, je zde představena elementární analýza dobových nástrojů turistické propagace a poslední podkapitola je věnována letnému nástinu rozvoje technického vybavení a doplňkových turistických služeb (např. půjčoven vybavení či exkurzem do okolností jejich výroby). Dá se říci, že tato struktura práce je v kontextu autorova díla „kompatibilní“ s předešlými texty přehledového zaměření, a tudíž se zde čtenářské obci nabízí možnost bezproblémového „vcítění se“ do tématu.

Ačkoliv na první pohled autorův styl psaní může působit poněkud střízlivým dojmem, v němž autor nezapře historika hospodářských a sociálních dějin i právního historika v jedné osobě, není text zatížen přílišným důrazem na výčty ekonomických údajů či právních norem a je naopak velice dobře „plynoucím“ a čtivým. Místy navíc autor také dává velmi trefně zvolenými citáty z pramenů nahlédnout do mikrosvěta jednotlivých aktérů, což jednak umocňuje plastičnost jeho historických líčení a také zvyšuje čtenářskou atraktivitu textu.

Jak již jsem naznačil výše, z mého pohledu odvedl autor skvělou službu svým následovníkům a následovnicím, kteří se budou tématem nadále zabývat, ale text vzbudí bezesporu oprávněnou pozornost i mezi laickými čtenáři – zájemci o problematiku turistiky – kteří „svými“ soubornými náhledy na dějiny doposud nedisponovali. Štemberkova kniha představuje úctyhodný základ pro další bádání jdoucí buď směrem „do hloubky“ (tj. na regionální či specializovanou tematickou úroveň, v rovině doplnění vzpomínkových a pamětních svědectví, orální historie a „větší míry „zalidnění“ tématu apod.), do dalších dějinných období (např. po roce 1968), nebo směrem „navenek“ (tj. eventuality mezinárodní komparace, minimálně ve středo-evropském prostoru). Turistickou terminologií řečeno, tyto možné cesty jsou díky autorovu dílu velmi solidně (na)značeny...

Pavel Mücke

DOI: 10.14712/23363525.2019.11

David Remnick: *Král světa: Vzestup a pád Muhammada Aliho*. Praha: XYZ, 2016, 432 s.

Cassius Clay alias Muhammad Ali, jeden z nejslavnějších boxerů všech dob, podle knihy *Král světa: Vzestup a pád Muhammada Aliho* z pera Davida Remnicka výrazně vybočoval ve světě sportu i v mimosportovním životě. Box se dnes dostal na okraj společenského zájmu, ale v tehdejší americké společnosti se ještě nacházel v centru dění a přitahoval fanoušky ze všech vrstev včetně intelektuálů. Zároveň se do něj promítaly dobové společenské konflikty, prolínal se tak výrazně s politikou. Proto se Muhammad Ali stal jednou z ikon rozporuplných 60. let 20. století vedle takových osobností, jako byl Martin Luther King nebo Malcolm X. Proto hodnocení jeho postojů dodnes rozděluje společnost. A zákruty jeho života tak dobře odráží stav společnosti a doby, kterou však sám také spoluformoval. V éře postupujícího hnutí za občanská práva totiž Ali vstoupil do otevřené segregacionistického Národa islámu, čímž popularizoval rasistické postoje u části černochů i bělochů. V éře vyhrčené studené války dále odmítl narukovat do bojů ve Vietnamu, takto si vysloužil nenávisť a odmítání velké části tehdy ještě vlastenecky a militaristicky naladěné americké společnosti, ale též předznamenal protiválečné protesty.

Podle Davida Remnicka, držitele prestižní novinářské Pulitzerovy ceny, si Ali zpočátku získal pověst žvanila a tluchuby, který slovně uráží soupeře a taktizuje, avšak nemá talent, ruce při zápasech drží příliš nízko a útočí jen na hlavu. Sportovní novináři mu zprvu nedávali šanci, jeho boxerské vzory Sugar Ray Robinson i Floyd Patterson se k němu chovaly přezíravě. Rozhodně to nevypadalo, jak o něm později napsal Salman Rushdie, že by měl být jedním z těch, kteří ostatním během 60. let 20. století ukázali, že „osobnost a přímá akce dokáží ohýbat vesmír podle lidské vůle, přetvářet společnost, zlepšovat ji a dát jí lepší hudbu, vyšší ideály a svobodu“ (s. 10).

Muhammad Ali pocházel z černošské střední vrstvy a nikdy nezažil hlad, zatímco předchozí šampióni přicházeli z těch nejchudších poměrů (například jeho první opravdoví

již zmiňovaných témat mohou navíc seznámit také s nástinem dějin mezinárodní turistiky, jež se stále více začínala rozvíjet, je zde představena elementární analýza dobových nástrojů turistické propagace a poslední podkapitola je věnována letnému nástinu rozvoje technického vybavení a doplňkových turistických služeb (např. půjčoven vybavení či exkurzem do okolností jejich výroby). Dá se říci, že tato struktura práce je v kontextu autorova díla „kompatibilní“ s předešlými texty přehledového zaměření, a tudíž se zde čtenářské obci nabízí možnost bezproblémového „vcítění se“ do tématu.

Ačkoliv na první pohled autorův styl psaní může působit poněkud střízlivým dojmem, v němž autor nezapře historika hospodářských a sociálních dějin i právního historika v jedné osobě, není text zatížen přílišným důrazem na výčty ekonomických údajů či právních norem a je naopak velice dobře „plynoucím“ a čtivým. Místy navíc autor také dává velmi trefně zvolenými citáty z pramenů nahlédnout do mikrosvěta jednotlivých aktérů, což jednak umocňuje plastičnost jeho historických líčení a také zvyšuje čtenářskou atraktivitu textu.

Jak již jsem naznačil výše, z mého pohledu odvedl autor skvělou službu svým následovníkům a následovnicím, kteří se budou tématem nadále zabývat, ale text vzbudí bezesporu oprávněnou pozornost i mezi laickými čtenáři – zájemci o problematiku turistiky – kteří „svými“ soubornými náhledy na dějiny doposud nedisponovali. Štemberkova kniha představuje úctyhodný základ pro další bádání jdoucí buď směrem „do hloubky“ (tj. na regionální či specializovanou tematickou úroveň, v rovině doplnění vzpomínkových a pamětních svědectví, orální historie a „větší míry „zalidnění“ tématu apod.), do dalších dějinných období (např. po roce 1968), nebo směrem „navenek“ (tj. eventuality mezinárodní komparace, minimálně ve středo-evropském prostoru). Turistickou terminologií řečeno, tyto možné cesty jsou díky autorovu dílu velmi solidně (na)značeny...

Pavel Mücke

DOI: 10.14712/23363525.2019.11

David Remnick: *Král světa: Vzestup a pád Muhammada Aliho*. Praha: XYZ, 2016, 432 s.

Cassius Clay alias Muhammad Ali, jeden z nejslavnějších boxerů všech dob, podle knihy *Král světa: Vzestup a pád Muhammada Aliho* z pera Davida Remnicka výrazně vybočoval ve světě sportu i v mimosportovním životě. Box se dnes dostal na okraj společenského zájmu, ale v tehdejší americké společnosti se ještě nacházel v centru dění a přitahoval fanoušky ze všech vrstev včetně intelektuálů. Zároveň se do něj promítaly dobové společenské konflikty, prolínal se tak výrazně s politikou. Proto se Muhammad Ali stal jednou z ikon rozporuplných 60. let 20. století vedle takových osobností, jako byl Martin Luther King nebo Malcolm X. Proto hodnocení jeho postojů dodnes rozděluje společnost. A zákruty jeho života tak dobře odráží stav společnosti a doby, kterou však sám také spoluformoval. V éře postupujícího hnutí za občanská práva totiž Ali vstoupil do otevřené segregacionistického Národa islámu, čímž popularizoval rasistické postoje u části černochů i bělochů. V éře vyhrančené studené války dále odmítl narukovat do bojů ve Vietnamu, takto si vysloužil nenávisť a odmítání velké části tehdy ještě vlastenecky a militaristicky naladěné americké společnosti, ale též předznamenal protiválečné protesty.

Podle Davida Remnicka, držitele prestižní novinářské Pulitzerovy ceny, si Ali zpočátku získal pověst žvanila a tluchuby, který slovně uráží soupeře a taktizuje, avšak nemá talent, ruce při zápasech drží příliš nízko a útočí jen na hlavu. Sportovní novináři mu zprvu nedávali šanci, jeho boxerské vzory Sugar Ray Robinson i Floyd Patterson se k němu chovaly přezíravě. Rozhodně to nevypadalo, jak o něm později napsal Salman Rushdie, že by měl být jedním z těch, kteří ostatním během 60. let 20. století ukázali, že „osobnost a přímá akce dokáží ohýbat vesmír podle lidské vůle, přetvářet společnost, zlepšovat ji a dát jí lepší hudbu, vyšší ideály a svobodu“ (s. 10).

Muhammad Ali pocházel z černošské střední vrstvy a nikdy nezažil hlad, zatímco předchozí šampióni přicházeli z těch nejchudších poměrů (například jeho první opravdoví

soupeři jako Sonny Liston nebo Floyd Patterson). Neboxoval tak proto, že musel, ale proto, že chtěl. Díky tomu, že vychodil střední školu (sice s odřenýma ušima), dokázal na rozdíl od většiny soupeřů vyjadřovat své myšlenky a emoce. Stal se první boxerskou celebritou, která unikla ze spárů mafie (kontrola jednotlivých boxerů, boxerských organizací, turnajů i sázek), jakkoliv závislost na mafii vyměnil za závislost na pro mnohé obskurní náboženské organizaci Národ islámu. Na rozdíl od předchozích afroamerických boxerů se sportovními novináři ani veřejností nenechal zaškátulkovat do jedné ze dvou prefabrikovaných a pro potřeby sportovního marketingu vytvářených kategorií: zlý černochoch, kterému všichni přejí porážku, versus hodný černochoch, kterému naopak všichni drží palce. A konečně, Ali byl na rozdíl od ostatních boxerů sportovní osobností s výraznými přesahy ze světa sportu do oblasti aktivismu, náboženství, politiky i literatury.

Muhammad Ali v Remnickově líčení zprvu nebyl rebel. Tím se stal teprve díky krátkému a hořce přerušnému přátelství s Malcolmem X a především díky vstupu do Národa islámu. Zpočátku toužil hlavně po sportovním úspěchu a materiálním luxusu, když například obdivoval slavného boxera Sugar Raye Robinsona, jenž si každý rok pořizoval novou limuzínu. A v souladu s „americkým snem“ byl pro dosažení svého cíle již od dvanácti let také ochoten tvrdě a disciplinovaně trénovat. Zároveň zprvu nebyl ani kritikem americké zahraniční politiky, ale vzorným patriotem, který si schody do domu vymaloval v barvách americké vlajky a na počest svých vítězství na studenovělečné atmosférou prodržených Olympiádě v Římě (1960) složil jednu z mnoha básní: „Aby byla Amerika největší, mě láká. A tak zbiju Rusa i Poláka“ (s. 153). Konečně, mladý Cassius se ze strany bělochů nesetkal s tak vyhrcozenými projevy rasové nesnášlivosti a diskriminace, jakým od malička čelili například Malcolm X nebo většina jeho tehdejších boxerských soupeřů. K boxu se dostal díky svému prvnímu trenérovi Joe Martinovi, jenž byl bělošským policistou. Na střední škole Central High School si poté mladého, zdvořilého a mimořádně citlivého Claye oblíbil bílý ředitel, který se za něj přimlouval u kolegů. Když

prorazil na olympiádě, začali ho sponzorovat bílí oligarchové z jeho rodného Louisville v Kentucku, takže v profesionálním boxu nepadl do spárů mafie. A každý Aliho organizační tým včetně trenérů a lékařů byl vždy většinou bělošský, což později budilo třenice s Černými muslimy, kteří Aliho provázeli.

Podle Remnicka Muhammad Ali rasové uvědomění přesto pociťoval. Vzhledem k místu a době, ve které žil, ani nemohl jinak. V Kentucku tehdy fungovala mírnější verze segregace, ne tak ostrá jako v srdci amerického Jihu jakým byla Alabama. Oficiálně tak černoši nesměli do vybraných hotelů a mezi 17. a 22. hodinou ani do obchodů v centrech. Neoficiálně byly segregované též kostely, parky, kina, restaurace, veřejná doprava a školy. Jak napsal Blyden Jackson, afroamerický spisovatel z Louisville: „Věděl jsem, že existují dva Louisvilly a že jsou dvě Ameriky. Věděl jsem i to, ke kterým Američanům patřím. Věděl jsem, že existují věci, které nemám dělat, pocty, o které nemám žádat, lidé, s nimiž nemám nikdy mluvit, a dokonce myšlenky, na něž nemám nikdy pomyslet. Byl jsem černochoch“ (s. 129). Město bylo rozděleno na bělošské a černošské čtvrti, a když se černé dítě zatoulalo do bílé čtvrti, pravidelně slyšovalo výhrůžky typu: „Negře, táhni domů!“ Vnímavý a přirozeně inteligentní Ali si stejně jako jiní černoši nemohl nevšimnout toho, že kolem sebe nevidí afroamerické vzory. Ve svých pěti letech se tak ptal (s. 131): „Tati, jdu do potravin a prodavač je běloch. Jdu do drogerie a prodavač je běloch. Řidič autobusu je běloch. Co dělají barevní?“

Kromě toho, že se mladý Clay mohl učit nenávisti k bílým na ulici, xenofobii nasával také u rodinného stolu. Otec si příležitostně stěžoval na to, že je sice talentovaný malíř a mohl by být umělec, ale kvůli bělochům to dotáhl jen na pismomalířství. Kromě toho pohlížel otec se sklony k alkoholismu a domácímu násilí s nedůvěrou i na bílou policii, která ho příležitostně přijela zatknout. A co je nejdůležitější, otcovy názory na mezirasové vztahy byly promyšlenější díky tomu, že byl stejně jako o generaci starší otec Malcolm X stoupencem Marcuse Garveye. Takže měl blízko k názorům o tom, že černoši v USA nemají budoucnost a měli by odejít zpět do Afriky a tam si založit vlastní stát.

Jestliže ještě v 60. letech patřil box k těm divácky nejpobulárnějším americkým sportům, promítaly se do něj též dobové společenské konflikty. Soubor dvou boxerů poskytoval příležitost k tomu, aby se stal zástupným a symbolickým střetem soupeřících hnutí či světonázorů, pomyslného dobra a zla. Box se tak také stal metaforou rasového konfliktu. Koneckonců se ve Spojených státech zrodil z otrokářství, když proti sobě plantážníci začali pro zábavu a sázky stavět své nejsilnější otroky podobně jako proti sobě staří Římané stavěli své gladiátory. Později se boxerská kariéra stala arénou, kde se spolu utkávali lidé z těch nejnižších vrstev. Lidé, kteří neměli moc co ztratit, a tak riskovali životy i zdraví výměnou za matný příslib, že prorazí, zbohatnou a proslaví se. Jestliže se však rasová příslušnost ve Spojených státech vždy protínala s tou třídní, o boxerskou kariéru se pokoušelo nadproporční množství Afroameričanů.

V době, kdy Cassius Clay vstupoval do profesionálního ringu, zosobňoval archetyp slušného, nesmělého, vůči bělochům submisivního a tak trochu ochočeného černošského boxerského šampióna Floyd Patterson. Kromě jemného vystupování byl pro většinovou Ameriku přijatelný také proto, že ztělesňoval americký sen, americké křesťanství a sílící hnutí za občanská práva. Pocházel z newyorského slumu, kde s věčně přepracovanými rodiči žil v přeplněném bytě spolu s dalšími deseti sourozenci. Do rodinného rozpočtu se snažil přispět drobnou kriminalitou. Byl odsouzen k pobytu v chlapecké škole, kde jeho život nabral lepší směr, dostal se k boxu a postupně se vypracoval mezi ty nejlepší. Díky své pracovitosti, asketickému životu, starosti o soupeře, upřímné víře a biblickým citátům ve výcvikovém kempu (například „Ač je nás mnoho, jsme jedno tělo v Kristu“) dostal přezdívku „Svatý František boxu“.

Z marketingových důvodů se však v americkém boxu etabloval ještě protikladný archetyp černošského gangstera. Surový, sprostý a negramotný černoš s kontakty na podsvětí, který ztělesňuje zlo. Publikum se pak mohlo o to více ztotožnit s „dobrým“ černochem a fandit mu. A naopak si přát porážku toho zlého. Takového padoucha ve své době ztělesňoval Sonny Liston. Boxovat se naučil teprve ve vězení, odkud

se po propuštění vydal na cestu profesionálního boxera. Právě duel Listona s Pattersonem (1962) o titul mistra v těžké váze získal výrazný přesah do tehdejší rasové politiky. Běloši Listonem pohrdali, komentátoři zdůrazňovali, že je špatným příkladem pro americkou mládež. Hnutí za občanská práva černošů v čele s organizací *National Association for the Advancement of Coloured People* (NAACP) nechtělo, aby se celonárodně nejznámějším Afroameričanem stal kriminálník Liston. Proto podle Remnicka všichni fandili seriózně vystupujícímu propagátorovi integrace Pattersonovi. A ten ke zděšení všech prohrál. A aby toho nebylo málo, prohrál i odvetu v následujícím roce (1963).

A do takto polarizované atmosféry, kdy se soupeření v ringu prolíná se soupeřením v politice a řada lidí si přeje porážku Sonnyho Listona, přichází mladý a výřečný vyzyvatel Muhammad Ali. Na první pohled bílou Ameriku iritovala Aliho hlučnost a drzost. Nešlo ale jen o hlučnost a drzost. Šlo o mnohem více: o nezávislost na bílé Americe napájící se z ideologie Národa islámu. Muhammad Ali se o existenci Černých muslimů dozvěděl na turnaji v Chicagu, odkud si přivezl svou první nahrávku kázání Eliji Muhammada (1959). Od roku 1960 pak čítával hnutím vydávané noviny *Muhammad Speaks*. Fascinace černošskou kontrakulturou u něj poprvé vygradovala, když chtěl o Národě islámu psát středoškolskou ročníkovou práci, což mu učitelka na Central High School nakonec údajně zadržela. Ideologie Černých muslimů mladému Alimu zřejmě dodávala tolik potřebné sebevědomí, když hovořila o nadřazenosti černošské rasy. Na druhou stranu se Ali nikdy nedokázal sžít s důrazem, který Národ islámu kladl na řádný manželský život: postupně se oženil se čtyřmi ženami, vedle toho měl množství milenek (vždy černošských). Na Černých muslimech však Aliho více než ideologie přitahovalo chování jeho členů: hrdost na svou rasu, soběstačnost, disciplína, puritánský styl života zapovídající večírky, alkohol a drogy, smysl pro hierarchii a pro povinnost. V jeho očích ztělesňovali ideál černošského mužství. V této ideově a společensky exponované době se však Ali kromě shromáždění Černých muslimů zajímal také o manifestace aktivistů z NAACP či CORE (*Congress of*

Racial Equality). Nebyl ještě tak ideově vyhraněný.

Muhammad Ali se tedy podle Remnicka plně ztotožnil s Národem islámu až po roce 1962. Ale obával se, že by mu veřejné spojení s nepopulárním hnutím vystupujícím proti rasové integraci překazilo možnost boxovat o titul a zničilo tak slibně rozjetou kariéru. Nakonec se Ali ke svým sympatiím k Černým muslimům přiznal až v předvečer zápasu o titul se Sonnym Listonem v únoru 1964 a hned to spojil s ostrou kritikou hnutí za občanská práva černochů: „Jistě, rozmlouval jsem s muslimy. A zase se mezi ně vrátím. Muslimy mám rád. Přece se nenechám zabít tím, že se budu vnucovat lidem, kteří mě nechtějí. Svůj život mám rád. Integrace není správná. Běloši nechtějí integraci. Nevěřím, že ji lze dosáhnout z donucení, a muslimové tomu také nevěří. Takže co je vlastně na muslimech špatné?“ (s. 235). Politicky ještě vyhraněnějším se podle Remnicka stal Aliho následující duel s vyzvatelem Floydem Pattersonem následující rok (22. listopadu 1965). Jakkoli šlo o souboj dvou černošských boxerů, proměnil se v symbolický střet integracionistů a segregacionistů, rasistů a liberálů, křesťanů a muslimů.

Kromě politické roviny však Aliho zápasy počínaje tím s Listonem vnesly do boxu i konflikt náboženský. Jak duel s Listonem pár dní před zápasem rámoval jeho tehdejší přítel Malcolm X: „Tehle boj je pravda. Je to první střet kříže a půlměsíce v prvotřídním ringu. Je to moderní křížová výprava – křesťan se střetne s muslimem, televize to bude celé vysílat do celého světa a ten bude zvědavý, jak to dopadne. Myslíš, že Alláha pro tebe tohle všechno zařídí, abys opustil ring jako kdokoli jiný než šampion?“ (s. 236). Ali tímto alternativním politickým a náboženským rámováním svých zápasů podle Davida Remnicka odmítl nálepku neškodného černého boxera. Chtěl být tím, kdo určí, jak moc je černý, jakou má víru a k jakým kořenům se hlásí, jak ostatně sám řekl na tiskové konferenci po vyhraném zápase: „Už nejsem křesťan. Víím, kam směřuji, znám pravdu a nemusím být tím, čím chcete vy, abych byl. Jsem svobodný, takže jsem tím, čím chci já“ (s. 279).

Aliho rebelie se nakonec kvůli válce ve Vietnamu rozšířila z rasové a náboženské otázky

na otázku protiválečnou, jak ostatně s oblibou opakoval: „S tím Vietkongem já žádný rozepře nemám“ (s. 378). Když při odvodech v Houstonu (1967) s odkazem na své náboženské svědomí definitivně odmítl narukovat do armády, stal se nebezpečným nikoliv pro část politického establishmentu, ale pro establishment celý. Známa celebrita odmítající bojovat za svou zemi ve válce vysílala špatný příklad ostatním brancům a mohla se stát symbolem teprve se rodícího protiválečného hnutí. Establishment i převažující nálada ve společnosti proto požadovala exemplární postih. Alimu byl odebrán titul, úřady mu zabavili pas a zároveň ho ve Spojených státech s odkazem na nevlástecké postoje nenechali zápasit. Na vrcholu kariéry tak přišel o možnost boxovat a možnost obživy. Namísto toho Ali začal obcházet vysokoškolské kampusy se svými protiválečnými přednáškami.

Mezi silné stránky recenzované knihy patří zasazení života Muhammada Aliho do širšího společenského a historického kontextu. David Remnick přesvědčivě ukazuje, jakým způsobem byla biografie Muhammada Aliho formována dobovými omezeními. Ale také to, jakým způsobem svou dobu sám ovlivnil a spolu-formoval, když se zas a znovu pokoušel balancovat na samé hraně přípustného. Nejde tedy o čistě sportovní životopis. Remnicka Muhammad Ali zajímá právě díky svým intelektuálním, aktivistickým a náboženským přesahům mimo sportovní prostředí. Proto může být kniha o sportovní celebritě atraktivní i pro zájemce o problematiku rasových vztahů, rebelantské generace 60. let 20. století nebo novodobé historie Spojených států. Z hlediska českého knižního trhu se jedná o důležitý vydavatelský počín, jelikož jde o první překladovou práci věnovanou Muhammadu Alimu, která vyšla u příležitosti jeho úmrtí v roce 2016 (nepočítáme-li komiksově zpracování *Muhammad Ali. Král ringu* od Lewise Helflanda z roku 2012 z nakladatelství Grada).

Hlavní slabinou knihy, která v originále vyšla pod názvem *King of the World: Muhammad Ali and the Rise of an American Hero* roku 1998, je právě její nepochopitelné a autorem nijak neobjasněné časové omezení, když se koncentruje na dění v letech 1962 (duel Floyd Pattersona a Sonnyho Listona) až 1965

(odveta Muhammada Aliho a Floyda Pattersona). Pád Muhammada Aliho v souvislosti s jeho legendárním odporem k válce ve Vietnamu je tak „z povinnosti“ vylíčen až v epilogu knihy. Naprosto pak chybí návrat Muhammada Aliho na dráhu profesionálního boxeru poté, co byl Nejvyšším soudem rehabilitován (1971). Byly mu vráceny tituly a ve Spojených státech mohl opět boxovat. Právě tehdy však vybojoval celou řadu dodnes připomínaných a vysoce ceněných zápasů: s Georgem Foremanem, Joe Frazierem, Kenem Nortonem nebo Leonem Spinksem (profesionální kariéru definitivně ukončil v roce 1981).

V knize proto také chybí návrat Muhammada Aliho do amerického hlavního proudu: věnoval se charitativní práci, zapaloval olympijský oheň na hrách v Atlantě (1996), zkritizoval

teroristické útoky z 11. září 2001 a od prezidenta Spojených států dokonce získal vyznamenání (2005). Chybí také vylíčení jeho zápasu duchovního. Muhammad Ali se totiž nakonec osvobodil od obskurního pojetí islámu v podání Eliji Muhammada, vykonal pouť do Mekky (1972 a 1988) a přiklonil se ke společensky přijatelnějšímu ortodoxnímu sunnitskému islámu a poté dokonce k mystickému sufismu. Hlubokou zbožnost ostatně Ali vyjádřil v rozhovoru, jenž vedl s autorem knihy: „Konám dobré skutky. Navštěvuji nemocnice. Soudný den přichází. Člověk se probudí a nastane soudný den. Přemýšlím o tom, co nastane potom. Přemýšlím o Ráji“ (s. 19).

Karel Černý

DOI: 10.14712/23363525.2019.12